

„БЪЛГАРСКИ КНИЖИЦИ“ И ВЪПРОСИТЕ НА БЪЛГАРСКАТА ЛИТЕРАТУРА

Николай Ив. Пършев

Ако имената и творческото дело на П. Р. Славейков, Г. С. Раковски, Л. Каравелов и други възрожденски писатели очертават най-ярките периоди във формирането на националната ни литература и култура, художественото извисяване на националното ни самосъзнание, то значителна роля са изиграли и различните издания на възрожденския литературен печат, които излизат през периода на 50-те и 60-те години. Те се превръщат в идеен и нравствен фокус на най-прогресивните обществени и културно-исторически течения, стават средище не само за литературна изява и утвърждаване на книжовния език, но и за изграждането на критико-оценъчни критерии и принципи. Списания като „Месецослов на българската книжнина“, „Български книжици“, „Българска старина“, „Общ труд“, „Зорница“ и др. независимо от моментите на неизясненост в редакторската им политика все пак отразяват достатъчно последователно някои характерни тенденции в националното ни саморазвитие. Като пример на тази наша мисъл можем да посочим списание „Български книжици“. Твърде често неговият облик и характер зависят от редакторската политика и интереси, но въпреки това през годините на своето кратко съществуване то отстоява просветителските възгледи на своите основатели — Българската община в Цариград. Времето от излизането на първия брой — 1858 г., до последния — през 1862, е наистина твърде малко за идейното и литературното укрепване на едно периодично издание, но в същото време достатъчно за спечелването на любовта и симпатиите на будните представители на тогавашната българска интелигенция, на читателите от различни социални и образователни групи. И макар че програмното обръщение към читателите на списанието излиза едва в първа книжка от втората годишнина, то трайните насоки в неговата културно-просветна мисия присъствуват в различните редакционни рубрики на всички броеве от първата годишнина.

При разглеждане на първите наченки на литературнокритическо мислене, на художествено естетическа оценка по страниците на списанието, не трябва да забравяме, че това са първи прояви не само в това литературно издание, но и в националния културен живот на Възраждането. Тези първи наченки са съвсем лаконични, не притежават ясна жанрова диференциация — това са кратки редакционни бележки, уводни думи към някои от публикуваните литературни произведения, отговори на редакторите на различни читателски писма. Можем да посочим имената на Д. Мутев, Ив. Богоров, Т. Бурмов, Т. Шишков и др. Но тяхната дейност и оценки им трябва да се разглеждат в контекста на конкретния литературноисторически период. Това са типични възрожденски представители, които са се занимавали с многостранна литературна дейност, техните интереси прехвърлят границите на художествената литература, занимават ги въпросите, свързани с развитието на книжовния ни език, с историческото ни наследство и др.

При това не всички продължават своите литературнокритически занимания. В случая за нас е по-важно, че те са осъзнавали необходимостта от този род дейност за книжовното ни издигане във време, когато са се утвърждавали научните, естетическите и художествените критерии на националната ни литература.

С някои от своите оценки списание „Български книжици“ започва борба против посредствените сантиментално-дидактични творби, против безкритичното превеждане. Това потвърждава тенденцията на художествено самоосъзнаване и самокритичност. Както вече отбелязахме, критиката на през този период няма много сигурен литературен критерий. Това личи и от усиления на Д. Мутев, първия редактор на „Български книжици“, да предизвика учените българи да сътрудничат с критически статии и бележки. Подканата му е характерна за зараждащата се литературнокритическа мисъл: „Желаем само Вашето мнение да изложите в такава форма, гдето можем да го предложим на общи суд и да може да възбуди други да изложат мнението и да се завърже някоя „препирня“ и само тойзи начин може да се разясни истината.“¹ Като сериозен упрек срещу равнодушието звучат думите, отправени към българската творческа интеллигенция за неоснователната ѝ и пасивна позиция: „Напишете поне една критика срещу Книжиците, похулете ги, и с него ще заблагодаря, ще видя поне, че сте дали колко-годе внимание за труда, а Вашето равнодушно мълчание е много по-оскъбнително от всяка хула.“²

Критическите статии често са твърде посредствени. За това красноречиво говори фактът, че са били тълкувани дори като форма на „лично отмъщение“. В обяснителните бележки на Гаврил Кръстевич към критическата статия на Т. Бурмов „Струва ли си за употребление в училищата, като учебна книга, Буквеницата на Сичан-Николова?“³, откриваме желанието му „Български книжици“ да се превърнат в средище на активна творческа дейност и стремежа му да обоснове етичната страна в литературнокритическите спорове: „Споряд това ний казвами, че Българските книжици, сам дневен орган на нашата словесност, са отворени да вместят не само всяка книжевна критика; но и всяк отговор на критика, стига само Съчинителити им да ся ограничават в разсъдването на същественият предмет, критици своєю, без да докачват лицето и честта на съчинителят ѝ, защото тогава не ше ся чете веке критика за обща народна полза, но някакво лично пристрастие или отмъщение, и като такава не ше бъде приятно от Българските книжици. Така правят просветенити люди у Европа, така го ише сам здравият разум, и така треба да правим и ний.“⁴

Тук може да се открие онази перспективна цел, която е поставена от конкретния исторически момент пред българската литература, а именно, че тя трябва да се приобщи към художествените образци на големите европейски литератури. Вече се акцентува върху това, какво допринася за издигането на българската литература, какво и как се пише. Дейността на всеки един критик трябва да бъде подчинена на „общата народна полза“. В същата бележка Г. Кръстевич прави опит да посочи задачите на литературната критика: „Колкото за страхът, що би имал да не би навел върху си ненавист от страна на критикуемият, ний секами, че не е толкова основателен: защо критикуемият, освен някой съвсем безумен и ученого имене своего недостатъци, вместо да ся сърди противу критикующият, треба, напротив, да му благодаря, че с критиката си той му дал причина за две неща: 1^о да поправи занаяпред колкото погрешки ся би доказало, че сторил (че кой е безгрешен на тойзи свят?), и 2^о да разправи на критикующият, че той негли в критиката си погрешил, и така да оправдае прилично и логически творението си.“⁵

Ползата от критиката добре се вижда в следващата статия от полемиката между Сичан-Николов и Т. Бурмов. Гневната реакция на Т. Бурмов е предизвикана от принижения естетически вкус на някои негови съвременници, от ограничените им творчески възможности: „Но щяло нему да е досадно, чи като ся показват недостатките на творението му, ся показвал и той сам каква способност и сила има, това никой не му е крив. Него ли повече треба сега да гледаме или народът? Кой ще бъде толкова безразсъден, щото да ся реши да прикрива несвършенствата на едного, когато с това принася немалък вред на цял народ?“⁶

Критическият патос, с който списанието утвърждава всяко ново явление в литературния живот на Възраждането, определя и емоционалния тон и оценка на критическия преглед на

¹ Български книжици, 1858, кн. 5, с. 130.

² Пак там, с. 134.

³ Пак там, 1859, кн. 7, с. 227.

⁴ Пак там с. 228.

⁵ Пак там.

⁶ Пак там, кн. 13, с. 392—393.

Т. Бурмов за книгата на Г. С. Раковски — „Няколко речи о Асеню Първому, великому царю българскому и сину му Асеню второму“⁷, където споменава и за новоизлезлия вестник на Раковски: „Преди няколко дена ний видяхми появляението на нов български вестник под название „Дунавски лебед“. . . По съдържанието и най-паче по языка му ся види, че съчинителят ще да е Раковски. Ний молитвуваме добри успехи на господарството му и хвалим неговата усърдна и почти неуморна деятелност по книжовната част.“⁸ Това убедително показва вниманието, с което е била посрещана всяка една проява на Раковски, прокламираща идеите за национално освобождение. За да се познае Раковски, са достатъчни само няколко реда от неговото пламенно слово. Съвременниците му са го откривали както по неговите страстни историко-романтични възгледи, така и по своеобразните езикови форми, които употребява. Естествено високопатриотичните начинания на тази голяма историческа личност в нашето Възраждане са били зарезителен пример. Той става духовен баща на много от нашите видни писатели и общественици. Т. Бурмов ще отбележи в една критическа бележка към публикуваната в списанието повест „Нещастна фамилия“: „Г. В. Друмев писал без членове, а между туй употребява на места правописание таквози, каквото се изисква, само когато искат да придадат върно живото произношение на народът.“⁹ Сам Друмев след време ще каже: „Българска граматика никъде не съм учил: всичко що знам за българският език, слушал съм от г-на Раковската.“¹⁰ В някои съвременни литературноисторически изследвания се срещат мнения и за други влияния, които е изпитвал Друмев през този период, но въздействието на Раковски е определящо за творческото оформяне и израстване на този оригинален български белегист.

През 1858 г. в „Български книжици“ се появява статията на Иван Богоров „Просветение и книжнината на Българите“.¹¹ Тя има обзореи характер и обхваща проблемите на просветното ни и книжовно развитие. Въпреки че много обстоятелства са влияели върху нейния характер и обсега на проблематиката ѝ, авторът споменава за появата на „Христоидията“ от Райно Попович, посрещната отрицателно сред немалка част от нашата възрожденска интелигенция заради елинистичните възгледи, които проповядва. Богоров е обезпокоен от общата изостаналост и незадоволителен интерес на българския читател към излизащите книги и списания: „Българите по това време зимаха книги само да ги имат и после, като закачиха да ги прочетат, видяха, че в реченото малко работи се намираха за тях, за да ся зальжат.“¹²

Нашите възрожденски писатели и книжовници полагат усилия да се приобщи към руската литературнокритическа мисъл във време, когато кипи с пълна сила борбата за църковна независимост в условията на тежко робство. Ненавистта и бунтът на руските писатели и критици против потисничеството са привличали отделни наши възрожденци. „Социално-политическата, идейно-философската основа и тенденция на руската материалистическа и естетическа мисъл се оказват твърде сродни с обективните обществени нужди, със задачите на формиращата се българска литература“ — пише един от големите изследвачи на историята на литературната ни наука и критика.¹³ Повечето от редакторите на „Български книжици“ като Д. Мутев, Ив. Богоров, Т. Бурмов, С. Филаретов са руски възпитаници и следят руската литературна мисъл, която намира добър прием в списанието. Побългарени са, макар и твърде посредствено, отделни творби от Карамзин — „Царството на поезията“,¹⁴ от Жуковски — „Пътник“,¹⁵ Велтман — „Троян и Ангелица“ и др. Посочват се постижения на руската критическа мисъл. Към съчинението на Карамзин преводят Т. Шишков отбелязва в критическа бележка безпокой-

⁷ Български книжици, 1860, кн. 17, с. 12.

⁸ Пак там, с. 14.

⁹ Пак там, кн. 13, с. 126.

¹⁰ Вж. сб. Климент Търновски — Васил Друмев, 1927, с. 73.

¹¹ Български книжици, 1858, с. 161, 318.

¹² Цит. по Васил Пундев. Периодически печат преди освобождението. С., 1927, с. 63.

¹³ Г. Димов. Българската литературна критика през Възраждането. С., 1965, с. 59; вж. също Г. Димов. Традициите на руската революционно-демократическа естетика във формиращото и развитието на българската литературна критика. — В: сб. Славянска филология, 1963, т. IV.

¹⁴ Български книжици, 1859, кн. 20, с. 664.

¹⁵ Пак там, с. 672.

ството си от незадоволителното състояние на българската литературна критика. Споменавайки за моралната отговорност на критиката, той посочва като образец за нравствен критерий изискването на Карамзин: „За туй не е чудно, че таквизи критици (!) са крият и мълчат, когато безразсъдно залавят работа, която не е за тях, нито ѝ времето още дошло у нас впълно. А понеже стана дума за критика, според наречи-критика Колибарскаго, ще река, че секий, който са наема за критик при другите правила на критиката, нека помни и това от Карамзина: „Более хвалить достойное хвалы, нежели осуждать, что осудить можно.“¹⁶ Тази мисъл на Карамзин отразява нравствените пориви в критико-оценъчната дейност на възрожденските дейци, тяхната вътрешна повеля и повелята на културно-историческия момент — страстно утвърждаване на художествено значимите произведения, рефлектиращи с обществените терзания и възжеления на националното самосъзнание и дух.

Все по-често нашата интелигенция прави опити да запознае читателя с творби от чуждите литератури. На тия усилия не е чуждо и списание „Български книжици“. Публикуват се преводите на „Горски човек“ от Ф. Коопер,¹⁷ „Великден“ от Ч. Дикенс,¹⁸ „Чичо Томовата колиба“ от Х. Стоу¹⁹ и др. Някои от преводите са в съзвучие с обществено-политическото положение в България. Преводачът на „Чичо Томовата колиба“ умело вмъква като предговор отзив за книгата на видни писатели и политически дейци, които осъждат робството и проповядват отхвърлянето на всякакво потисничество. Разбира се, тези пламенни въвеждащи думи, както и съдържанието на произведението са се понравили на българите, които са имали участ, неособено различна от тази на негрите в Америка. Побългаряват се и други белетристични произведения — разкази, части от повести... Васил Друмев превежда „Царица Семирамида“²⁰ и „Привидения“²¹ Иван Ваклидов — „Внукът на г-на Санча“²² Д. Янакиев — „Глухонемият слепец“²³ и др. Характерно е, че Друмев избира разкази с театрални ситуации, наситени с много жестокости и свръхестественост в действието. Това са произведения, които носят белези на свойствените за сензационния роман потайност и неизясненост. Белетристичните похвати от тези преводни творби В. Друмев ще използва в своята творческа практика — в повестта си „Нешастна фамилия“.

За жалост често се появяват преводни творби без някакво отношение към духовните и културните интереси на българския народ. Превеждат се автори, които не се радват на особена популярност в собствените си страни. Възрожденците, които се нагърбват с тази нелека и отговорна задача, подхождат към избора на превода и неговото реализиране без необходимия естетически вкус и литературен критерий. Процесът на „побългаряването“ поражда реакцията на критиката, която не може да остане безучастна към преводите на Й. Груев, В. Оджаков, Д. Янакиев и др. Издига се повик, че на българския читател са необходими самобитни творби, а не „глупави преводи“. Й. Груев отпечатва в списанието произведението на Карамзин „Бедная Лиза“, като не го съобразява с душевността на тогавашния читател, нито с националните ни особености. Затова строга, но мотивирана е критиката, която П. Р. Славейков отправя към тази преводна творба, променена от Й. Груев като „Сирота Цветана“: „Желателно е нашите преводачи побългарители на романи да не забравят състоянието на народа си. Да навлеche на французойката или на немцойката и рускията един български сукуман не ще каже, че сме я побългарили, защото иска още нещичко — иска да проникне в българския бит.“²⁴ Но не можем да отречем и приноса на „побългаряването“ за обогатяване на духовния живот на българина. По тоя начин той се запознава с произведения от европейската литература. Тази тенденция за „побългаряване“ е важен момент в бавния процес на съзряването на младата ни литература и най-ярко се проявява при формирането на възрожденската белетристика.

¹⁶ Български книжици, 1859, кн. 20, с. 668.

¹⁷ Пак там, кн. 2, с. 52.

¹⁸ Пак там, кн. 5, с. 166.

¹⁹ Пак там, 1858, кн. 5, с. 157.

²⁰ Пак там, 1860, кн. 3, с. 81.

²¹ Пак там, кн. 21, с. 180.

²² Пак там, 1859, кн. 9, с. 270.

²³ Пак там, кн. 7, с. 226.

²⁴ Цариградски вестник, бр. 429, 1859.

В началото на 60-те години настъпват съществени промени в българската литература — появяват се първите български оригинални белетристични произведения. Както отбелязва П. Динев, „могат да се потърсят първите прояви на белетристиката в опити за разказване, в повествователни елементи, в дописки, мемоарни творби, житийни разкази, описания на действителни случки“²⁵. Такава житийна белетристична творба публикува и сп. „Български книжици“ — „Разказ за трима мъже, то ест, за Владика, за изповедник и за поп“, написал Сакеларий и Йерокирик, поп Андрей, поп Дойнов, Еленчанин.²⁶ Но ние трябва да търсим първите оригинални литературни прояви не в подобни елементарни белетристични опити за посредствено разказване на случки и събития, а в ония, които имат истински художествени стойности. Обществено-политическата обстановка, нарасналите духовни потребности на българина все по-настойчиво поставят пред литературата необходимостта от създаване на творби, които отразяват животрептящите проблеми на българския живот. Те трябва да отговарят на духовноестетическите потребности на народа, задоволявани дотогава от преводни сантиментално-дидактични творби. През 1860 г. В. Друмев публикува на страниците на списанието повестта си „Нешастна фамилия“ и в предговора ѝ посочва своите подбуди и целите на нейното написване: „Аз се надяам, че тази повест ще намери в сърцата на читателите съчувствие и одобрение, защото тя е пръв труд, а освен това, тя е написана не от никакво чувство на тщеславие, а от неопределимото желание да принесе и аз нещо майци си.“²⁷ На мястото и значението на „Нешастна фамилия“ в новобългарската ни белетристика няма да се спираме — то е изяснено в изследванията на Б. Пенев,²⁸ П. Динев,²⁹ Илия Конев,³⁰ Д. Леков³¹ и др. Съвременната литературна наука я тълкува като преходно явление между сантименталните, полусантименталните и романтичните преводи и реалистичната българска повест. Друмев явно улавя и умело пресъздава в повестта своеобразното на народния бит, робската участ на българина, опитите му за съпротива. Въпреки многото преводни произведения, които са въздействували върху автора на тази наша оригинална повест, той успява правдоподобно да предаде българската душевност, вероятно защото е изпитал влиянието на „Горски пътник“. Влиянието на Раковски е не само в езиково отношение, но и в пресъздаването на отделни образи и картини. Именно в тях, в пресъздаването на робската действителност, авторът успява да преодолее начина на повествование на сантименталната литература и да им предаде някои реалистични елементи. Неслучайно „Нешастна фамилия“ е будела възторг у своите читатели, предизвиквала е патриотични настроения и за кратко време се превръща в популярно четиво. Един от близките приятели на Н. Бозвели, след като прочита в списанието повестта на В. Друмев, се трогва дотолкова, че у него се поражда желание сам да опише преживяното някога от него, но е безсилен да се справи с езика и мислите си и решава да предаде този материал на Друмев, като силно желае да го види: „Ох, що сладък старобългарски язык, и добро сладко съчинение произнася, да можа да го видя того господина юноша, та тогава да умра.“³²

Така благодарение на успешния опит на деветнадесетгодишния В. Друмев чрез страниците на сп. „Български книжици“ във възрожденската ни литература се откроява една от ярките белетристични изяви — повестта „Нешастна фамилия“. Този факт сам по себе си говори за ролята, която списанието е играло в този преломен за културното и историческото ни развитие период.

В „Български книжици“ започват да се появяват и драматургични опити под формата на диалози с нравствено-дидактично съдържание. Такива диалози публикуват Д. Войников — „Разговор между двама ученика и един съветник върху името Българин и народността му“,³³

²⁵ История на българската литература. Том 2. С., с. 209.

²⁶ Български книжици, 1859, кн. 12, с. 377.

²⁷ Пак там, 1860, кн. 13, с. 124.

²⁸ Вж. Б о я н П е н е в. Първа българска повест. С., 1929, с. 143—163.

²⁹ Вж. История на българската литература. Т. 2, с. 209—214.

³⁰ Вж. И л и я К о н е в. Белетристът Каравелов. С., 1970, с. 27—39.

³¹ Вж. Д о ч о Л е к о в. Проблеми на българската белетристика през Възраждането. С., 1970, с. 116—124, 177—187.

³² Сборник Климент Търновски — Васил Друмев. 1927. Предговор, с. XV

³³ Български книжици, 1859, кн. 20, с. 649.

П. Р. Славейков — „Разговор между един философ и едно момченце“³⁴ и др. Те са предназначени за сценично изпълнение от учениците в училищата. Въпреки липсата на индивидуални обрисовки на персонажа, въпреки липсата на каквото и да е драматургично майсторство те са третирали актуални въпроси от различен характер. Авторите прокарват в тях народностен дух, въздействащ върху националното съзнание на публиката.

Едва ли можем да си изградим ясна представа за състоянието и тенденциите в поезията ни в началото на 60-те години, ако съдим от това, как тя е представена на страниците на сп. „Български книжици“. От една страна, нейното присъствие е епизодично — твърде малък е броят на стихотворните творби, от друга страна, техните скромни художествени достойнства не ни дават основания за по-цялостни и обхватни наблюдения и изводи. В повечето стихотворения откриваме влияния на черковнославянската традиция, на дидактизма и сантиментализма. Тази характерна особеност присъства както в оригиналните творби от П. Р. Славейков, Е. Мутева, К. Миладинов и др., така и в преводните. В стихотворението на Славейков „Проповедник“³⁵ се съдържат в комплициран вид нравствените и обществените търсения на онази епоха, облечени в една поетическа образност, която съдържа и подчертава религиозно-дидактичен нюанс. Наистина зад усложнения поетически слог се долавят, макар и в неразчленен вид, по-късните граждански диференцирани реакции на този оригинален български поет. Действията на лирическия герой са в границите на един абстрактен хуманизъм и много трудно може да се разбере за каква любов и за каква правда става въпрос. Тази трудност получава допълнителна неяснота в следващите стихове, в които поетът изповядва библейския мотив за божия страх. Явно е, че тук липсва оформена миогледна позиция, чрез която да намерят художествено покритие интимните и обществените възгледи на поета. Защото ние едва ли бихме могли, поне от съдържанието на това стихотворение, да разкрием значимата нравствена и социална същност на тези „чисти учения“ за любов, правда и божия страх, които срещат открито неразбиране сред народните маси. Те довеждат до поетическа реакция, която бихме определили като индивидуална форма на резигнация и нравствена самозащита. Бягството от човешката действителност сред природата едва ли може да се приеме като форма на съпротива. Героят, както сам се характеризира, е „свенлив, загърнат, укорен“. Всеки контакт с хората за него е болезнен, защото „присмех и хули само чувам“. Дидактичната тенденция се открива съвсем ясно в поантата на стихотворението, където е извадена и нравствената поука. На страниците на сп. „Български книжици“ се срещаме с още няколко Славейкови стихотворения: „Горката Зойка“,³⁶ „Пътници и псета“³⁷ и др. В едни от тях присъства силната традиция, която идва от народнопоетическото творчество („Горката Зойка“), а в други се среща стремежът за нравствено-философско вглеждане в човешките прояви и в тогавашната действителност. Несъмнено тези стихотворения не могат да служат като свидетелство за идейно-творческо израстване и зрелост на народния поет П. Р. Славейков. Те по-скоро илюстрират някои второстепенни, но все пак интересни страни от оригиналното му поетическо дарование, от сложната му поетическа натура.

Въпросите, свързани с фолклора, намират също определено място в сп. „Български книжици“. Публикуват се събрани фолклорни материали, в статии и бележки се осмисля тяхното богатство. Още в една от първите книжки Д. Мутев призовава всички просветени българи да се заемат с изследване на богатото ни песенно наследство. Той споменава, че „народното начало е едно от най-главните начала в нашия век“, че е дошло време и ние да обърнем по-сериозно внимание на фолклора, така както другите народи се интересуват от него: „Всички просветени народи залагат, кой по-много, кой по-малко, за изучението и разяснението на народните старини.“³⁸ Отправя се призив към всички българи за неговото проучване и популяризиране: „За да можем и мы колкото годя да посочим на света, че сме имали народност и старина, решихме да прибавим един отдел в нашите книжици, поканихме всего, който желае да ни

³⁴ Български книжици, кн. 12, с. 368.

³⁵ Пак там, кн. 13, с. 421.

³⁶ Пак там, 1859, кн. 15, с. 491.

³⁷ Пак там, 1858, кн. 10, с. 352.

³⁸ Пак там, 1858, кн. 5, с. 158.

дойде на помош. . . , което се поченува с надеждата, че скоро и от други места ще ни долетят и песни, и приказки, и пословици, и всякакви други материали за нашите народни старини. Дай боже да не останем измамени.“³⁹ Поместена е статия от Т. Шишков под заглавие „За народните песни у южните славяни“ споряд Ю. Венелин“.⁴⁰ Това е един опит за задълбочено разглеждане на труда на радетеля за културното издигане на българската народност. В своята статия Т. Шишков очертава някои типологически сходства между песните от сборника на Венелин с песните, събрани от Караджич. Става дума за сходството между една юнашка песен, възхваляваща подвизите на Крали Марко, която я има при Венелин и е отбелязана в сборника на Караджич „Сръбске пьсма“ като № 57. Т. Шишков цитира верните наблюдения на Венелин върху ролята на народа за създаването на песенното богатство на двете съседни страни: „С достоверност можем рече, че Илиадата и Одисеята са съчинени не от Омира, но от народа гръцки, тъй както и героическите песни за походите на М. Кралевича са съчинени не от някой Българин или Сърбин, но от народа цял.“⁴¹ На повика на Д. Мутев откликват С. Филаретов, П. Р. Славейков, Братя Миладинови, Г. Теохаров, П. Зографски, Нешо Бончев и др. Изпращат се народни песни, умотворения, приказки и др. Славейков печата на страниците на списанието своите „Български народни притчи“,⁴² а впоследствие превежда за читателите му и китайски мъдрости.⁴³ Елена Мутева прави преводи на турски народни приказки,⁴⁴ а Г. Теохаров — на „Немски народни предания“,⁴⁵ в които запознава българския читател с подвизите на Карл Велики.

През този период в българския периодичен печат започва да се поставя въпросът за формиращия се национален език и неговите граматични и фонетични особености. Не бива да се забравя, че тогавашните филологически въпроси са в тясна връзка с развоя и търсенията на литературата. Не са малко участниците в полемиките, като Славейков, Раковски и др., които са и творци на художествени произведения. В „Цариградски вестник“, „Македония“ и „Български книжици“ се появяват статии, които говорят красноречиво за филологическия усет на техните автори. В „Български книжици“ неведнъж се отделя място за статии по езиковите въпроси. Славейков подкрепя идеята, че богатството на народните говори трябва да залегне в основата на народния език. За новосъздаващата се новобългарска литература е необходим език, който да изостави церковнославянската традиция. За тези въпроси и за фонетичните особености на източните и западните говори Славейков пише в предговора си към „Български народни притчи“: „Освен туй в сегашното напечатване на притчите аз премислих и друго: че като народно достойние те треба да са напишат тъй, както ги народът изговаря, и затуй по наръчно ми се види естественото правописане, що го казват, или правописанието по фонетическо начало. . . как се изрича в живия изговор, туй дето е писано по речения начин.“⁴⁶ Този предговор може да се тълкува като своеобразна програма, която прокарва демократичен дух и съдейства за създаването на единни норми на книжовния език. Г. Кръстевич публикува своите 6 писма под заглавие „Писма за някои мънотии на българското правописане“.⁴⁷ Поместени са и материалите „Мисли за българския език“⁴⁸ от Партений Зографски, „Писмо за българския словарь Неофита Рилскаго“⁴⁹ от В. Чолаков, „Кратко изложение за наредбата на глаголите на новобългарския язык“.⁵⁰ Отделя се място и за статии, които имат славистичен характер — „За избора и отечеството на глаголическите слова“⁵¹ от П. Шафарик и др. Филологи-

³⁹ Български книжици, 1858, кн. 5, с. 158.

⁴⁰ Пак там, кн. 13, с. 168—177; 1860, кн. 12, с. 93.

⁴¹ Пак там, 1860, кн. 13, с. 148.

⁴² Пак там, 1859, кн. 6, с. 205.

⁴³ Пак там, кн. 12, с. 372.

⁴⁴ Пак там, 1858, кн. 9, с. 17.

⁴⁵ Пак там, кн. 19, с. 136.

⁴⁶ Пак там, 1859, кн. 6, с. 205.

⁴⁷ Пак там, 1858, кн. 16, с. 313.

⁴⁸ Пак там, кн. 2, с. 35.

⁴⁹ Пак там, 1859, кн. 22, с. 731.

⁵⁰ Пак там, кн. 19, с. 617.

⁵¹ Пак там, 1858, кн. 10, с. 74.

ческите статии, поместени на страниците на списанието, несъмнено представляват принос за утвърждаването на българския книжовен език.

След направения преглед на художествената литература в сп. „Български книжици“ и нейната характеристика стигаме до извода, че в някои от годишнините преобладават научни статии и материали, в други пък се дава по-голям превес на историческите изследвания и на интересни факти от културния и икономическия живот в големите европейски държави, за да се спечели широката читателска маса. Ето какво казва И. Богоров, един от редакторите му: „Като поехме нея длъжност, помислихме и да понакичим то списание, чтото да може да отговаря малко нчто за нуждити на един народ, който закачва да ся просветява; за то оставихме дамскоинити за в църквити, историнити за в училищата, приказкити за поседянкити: главната наша мисъл беше наука, занаят, търговия. . .“⁶² Това очевидно говори за влиянието на редакторските интереси върху облика на списанието. Въпреки просветителските си позиции „Български книжици“ е едно от първите български списания, което утвърждава градивните тенденции във възрожденската ни литература, нещо повече — то създава традиции, които се приемат и доразвиват от по-сетнешните литературни издания. Ласкав отзив за дейността на списанието срещаме на страниците на „Читалище“, което се явява продължител на положителните традиции, които „Български книжици“ успява да защити и утвърди в своя немного дълъг, но активен период на съществуване: „За да служат някак си по-обширно в тези умствени требования на народа, Българи родолюбиви бяха основали преди години в Цариград достапохвалните в всяко отношение Български книжици, които действително спомогнаха за народното ни развитие.“⁶³

Впоследствие в сп. „Читалище“ ще продължат своето литературно развитие много от доскоронните сътрудници на „Български книжици“, като П. Р. Славейков, В. Друмев и др. Ползотворната дейност на списанието се чувства във всички сфери на литературното ни развитие, затова преустановяването на съществуването му поражда съжаление и в съседните балкански страни. През 1863 г. белградското списание „Даница“ ще съобщи на своите читатели: „Особено голяма загуба за българския народ е преустановяването на списание „Български книжици“, което беше най-хубавото българско списание.“⁶⁴ Всичко това е още едно доказателство за респекта, който списанието е предизвиквало не само сред всички честни българи, които са радели за процъфтяването на националната ни книжнина и за утвърждаване на народностното ни самосъзнание.

Трайният и задълбочен интерес към списанието от страна на най-известните литературни изследвачи на възрожденската ни литература и печат (Васил Пундев. Периодически печат преди Освобождението. С., 1927; Георги Боршук ов. История на българската журналистика и др.) допринася за открояването на мястото и ролята на „Български книжици“ в националната ни литература и културна история. Тяхната завидна добросъвестност и научна аргументираност са предпоставка за едно съвременно преоткриване на някои страни от идейно-естетическите търсения в културната политика на списанието, да се приобщим към нравствения заряд на възрожденската епоха, към порива за извисяване на българския дух, за утвърждаване на националния ни характер в контекста на големата европейска култура. Онова, което публикуваха в него нашите книжовници П. Р. Славейков, В. Друмев, Е. Мутева, К. Миладинов и др., има до днес значение за нашата литературна наука.

⁶² Цит. по Васил Пундев. Периодически печат преди Освобождението. С., 1927, с. 65.

⁶³ Читалище, 1870, кн. 1, с. 4.

⁶⁴ Цит. по Георги Боршук ов. История на българската журналистика. С., 1965, с. 115.